

Mihail Niemesch

Drept internațional public

Curs pentru uzul studenților de la specializarea
Relații Internaționale și Studii Europene

Copyright©2018 Editura Hamangiu SRL

Editură de prestigiu recunoscut în domeniul științelor sociale CNATDCU

Toate drepturile rezervate Editurii Hamangiu

Nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată

fără acordul scris al Editurii Hamangiu

Editura Hamangiu:

Str. Mitropolit Filaret nr. 39-39A, Sector 4, București, O.P. 5, C.P. 91

Tel./Fax: 021.336.04.43; 031.805.80.21;

Vânzări: 021.336.01.25; 031.425.42.24

E-mail: redactia@hamangiu.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

NIEMESCH, MIHAIL

**Drept internațional public : curs pentru uzul studenților de la specializarea
Relații internaționale și studii europene / Mihail**

Niemesch. - București : Editura Hamangiu, 2018

Conține bibliografie

ISBN 978-606-27-1215-0

Cuprins

Capitolul I. Noțiuni introductive despre drept	1
<i>Secțiunea 1. Originea dreptului. Evoluție istorică</i>	1
<i>Secțiunea a 2-a. Importanța și necesitatea studierii dreptului</i>	5
<i>Secțiunea a 3-a. Conceptul de drept și accepțiunile noțiunii</i>	6
<i>Secțiunea a 4-a. Tipologia dreptului și sistemul de drept</i>	8
<i>Secțiunea a 5-a. Diviziunea dreptului în drept public și drept privat</i>	11
<i>Secțiunea a 6-a. Concluzii</i>	12
 Capitolul II. Apariția, formarea și evoluția istorică a dreptului internațional	 13
<i>Secțiunea 1. Apariția și formarea dreptului internațional</i>	13
<i>Secțiunea a 2-a. Evoluția dreptului internațional</i>	16
<i>Secțiunea a 3-a. Denumirea și definiția dreptului internațional</i>	19
<i>Secțiunea a 4-a. Raportul dintre dreptul intern și dreptul internațional</i>	21
§1. Teoriile moniste	22
1.1. Teoria primatului dreptului intern asupra celui internațional	22
1.2. Teoria primatului dreptului internațional asupra dreptului intern	23
§2. Teoria dualistă	25
§3. Raportul dintre legile României și dreptul internațional	29
<i>Secțiunea a 5-a. Concluzii</i>	35

Capitolul III. Trăsăturile caracteristice și funcțiile dreptului internațional. Obiectul și rolul dreptului internațional

<i>Secțiunea 1. Trăsăturile caracteristice ale dreptului internațional</i>	37
§1. Acordul de voință, fundament al dreptului internațional	37
§2. Alte trăsături ale dreptului internațional	38
<i>Secțiunea a 2-a. Funcțiile dreptului internațional</i>	39
<i>Secțiunea a 3-a. Obiectul și rolul dreptului internațional</i>	41
<i>Secțiunea a 4-a. Concluzii</i>	41

Capitolul IV. Izvoarele dreptului internațional

<i>Secțiunea 1. Noțiunea de izvor formal al dreptului internațional</i>	43
<i>Secțiunea a 2-a. Principalele trăsături ale izvoarelor dreptului internațional</i>	43
<i>Secțiunea a 3-a. Cutuma internațională</i>	45
§1. Obiecțiunile statelor față de norma cutumiară	52
§2. Sarcina probei existenței cutumei și a elementelor sale constitutive	53
§3. Interacțiunea dintre tratat și cutumă. Raportul dintre tratat și cutumă	54
§4. Codificarea dreptului internațional	55
§5. Forme speciale de codificare	58
§6. Organizațiile internaționale și cutuma internațională	59
<i>Secțiunea a 4-a. Principiile dreptului internațional</i>	59
<i>Secțiunea a 5-a. Doctrina și jurisprudența internațională</i>	62
<i>Secțiunea a 6-a. Echitatea</i>	66
<i>Secțiunea a 7-a. Actele unilaterale</i>	67
<i>Secțiunea a 8-a. Concluzii</i>	69
Anexa nr. 1. Statutul Curții Internaționale de Justiție	71

Capitolul V. Tratatul internațional	87
<i>Secțiunea 1. Introducere. Noțiune. Definiție</i>	87
§1. Definiția tratatului	89
§2. Observații esențiale. Trăsături	90
§3. Denumirea tratatelor	90
§4. Concordatul – tratatul încheiat de Vatican	91
<i>Secțiunea a 2-a. Clasificarea tratatelor</i>	92
<i>Secțiunea a 3-a. Elementele esențiale ale tratatelor</i>	94
§1. Părțile	94
§2. Voința părților	95
§3. Obiectul tratatului	98
§4. Structura tratatului	99
<i>Secțiunea a 4-a. Încheierea tratatelor internaționale și fazele acestei operațiuni</i>	99
§1. Negocierile – prima etapă în formarea tratatului	101
§2. Adoptarea, autentificarea și semnarea tratatului	101
§3. Exprimarea consimțământului	102
§4. Ratificarea	103
§5. Aderarea la tratate	105
§6. Încheierea și ratificarea tratatelor în România	105
§7. Rezervele la tratate	106
7.1. Condițiile cu privire la exprimarea rezervelor	107
7.2. Consecințele juridice ce pot să apară ulterior formulării rezervei	107
§8. Intrarea în vigoare a tratatelor	108
§9. Înregistrarea și publicarea tratatelor	109
<i>Secțiunea a 5-a. Funcțiile tratatelor</i>	109
<i>Secțiunea a 6-a. Efectele juridice ale tratatului față de părți și față de terți</i>	111
§1. Efectele juridice ale tratatului față de părți	111
§2. Aplicarea tratatelor în timp și spațiu	112
§3. Efectele tratatelor față de terți	113
§4. Interpretarea tratatelor	114

§5. Încetarea efectelor tratatelor	114
Resp. Secțiunea a 7-a. Concluzii	117
Capitolul VI. Subiectele dreptului internațional	118
Secțiunea 1. Noțiuni și categorii	118
Secțiunea a 2-a. Statul – principal subiect de drept internațional	119
§1. Noțiunea de „stat”. Scurt istoric	120
§2. Sensurile termenului „stat” și definiția statului	121
§3. Elementele statului	122
§4. Forma statului	124
Secțiunea a 3-a. Națiunile care luptă pentru eliberare	127
Secțiunea a 4-a. Organizațiile internaționale. Aspecte generale privind organizațiile internaționale.	
Definiție	127
§1. Scurt istoric al apariției organizațiilor internaționale	127
§2. Elementele constitutive și trăsăturile organizațiilor internaționale	130
§3. Personalitatea juridică internațională a organizațiilor internaționale și capacitățile acestora	132
Secțiunea a 5-a. Vaticanul	133
Secțiunea a 6-a. Recunoașterea statelor și guvernelor	133
Secțiunea a 7-a. Concluzii	134
Capitolul VII. Populația în dreptul internațional	136
Secțiunea 1. Populația – concept și obiect al reglementărilor internaționale	136
Secțiunea a 2-a. Aspecte privind cetățenia în dreptul internațional și în dreptul intern	136
Secțiunea a 3-a. Aspecte de drept internațional referitoare la dobândirea și pierderea cetățeniei	141
Secțiunea a 4-a. Regimul juridic al străinilor în dreptul internațional. Aspecte generale. Noțiune	143
Secțiunea a 5-a. Statutul internațional al refugiaților	145

Secțiunea a 6-a. Dreptul de azil	146
Secțiunea a 7-a. Concluzii	147
Anexa nr. 2. Convenția privind statutul refugiaților, încheiată la Geneva la 28 iulie 1951	149
Capitolul VIII. Teritoriul de stat în dreptul internațional	168
Secțiunea 1. Definiția și natura juridică a teritoriului de stat	168
Secțiunea a 2-a. Componenta teritoriului de stat	169
Secțiunea a 3-a. Frontierele de stat. Definiție și clasificare	170
Secțiunea a 4-a. Modificări ale teritoriului de stat	172
Secțiunea a 5-a. Fluviile internaționale	173
Secțiunea a 6-a. Canaluri maritime internaționale	175
Secțiunea a 7-a. Spațiul aerian	177
Secțiunea a 8-a. Concluzii	178
Capitolul IX. Zone cu regimuri juridice internaționale speciale	179
Secțiunea 1. Zone demilitarizate, neutralizate, denuclearizate	179
Secțiunea a 2-a. Zonele polare	181
Secțiunea a 3-a. Spațiul extraatmosferic și dreptul spațial	182
Secțiunea a 4-a. Concluzii	183
Capitolul X. Dreptul mării	184
Secțiunea 1. Aspecte generale și istorice legate de dreptul mării	184
Secțiunea a 2-a. Spațiile maritime și regimul lor juridic	186
Secțiunea a 3-a. Concluzii	191
Bibliografie	193

Capitolul I. Noțiuni introductive despre drept^[1]

Notă

Întrucât prezentul curs se adresează studenților de la specializarea Relații Internaționale și Studii Europene și întrucât aceștia nu au în planul de învățământ o materie care să studieze noțiuni generale și elementare despre drept, am apreciat că este în beneficiul studenților să dedic acest capitol unor succinte noțiuni introductive despre fenomenul juridic.

Secțiunea 1. Originea dreptului. Evoluție istorică

Originea dreptului se regăsește în cele mai vechi timpuri ale apariției și dezvoltării colectivităților umane, atunci când practicile și regulile se îmbinau cu tradiția și obișnuința, iar acestea din urmă guvernau relațiile de înțelegere sau de luptă dintre triburi. De aici, valabilitatea foarte cunoscutului adagiu latin: „*Ubi societas, ibi jus*”.

Dreptul este oare un fenomen spontan ce se naște din reunirea oamenilor în grupuri și care se impune de la sine oricărei vieți sociale sau nu este decât un ansamblu de reguli impuse de puterea publică membrilor unei societăți și menit să organizeze raporturile dintre aceștia^[2]?

Dreptul a apărut și s-a dezvoltat ca o necesitate absolută a speciei umane și este încărcat de pragmatism social. Definirea dreptului este o misiune dificilă, greu de îndeplinit, pentru că prin drept înțelegem deopotrivă dreptul obiectiv și dreptul subiectiv^[3].

^[1] A se vedea pe larg M. NIEMESCH, *Teoria Generală a Dreptului*, ed. a 2-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2016, pp. 1-23.

^[2] M.-L. HRESTIC, în cursul colectiv, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Prouniversitaria, București, 2016, p. 122.

^[3] M. NIEMESCH, *Izvoarele dreptului internațional și ale dreptului Uniunii Europene din perspectiva Teoriei Generale a Dreptului*, Ed. Hamangiu, București, 2010, p. 2.

Fundamentele dreptului se identifică cu toate rădăcinile sale. Ele determină la fel de bine însăși *definiția sa*, cât și diversele concepții pe care le putem avea despre acesta, *sursele* formale din care ia naștere dreptul obiectiv, ca și *principiile generale* care încadrează dezvoltarea sa, îi domină conținutul și îi inspiră evoluția^[1].

Ordinea socială rezultată din sistemul activităților omenești dă naștere treptat regulilor normative^[2].

Omul este o ființă socială și simte nevoia de a trăi într-o comunitate, acolo unde se poate dezvolta, înmulți și șlefui. Societatea presupune însă organizare și orice sistem organizatoric presupune și reguli. Pentru ca societatea umană să funcționeze este nevoie de reguli de conduită. Aceste reguli reprezintă o necesitate și ele răspund trebuințelor oamenilor. În acest sens, G.W.F. Hegel arăta despre drept că „deși el decurge din concept, totuși el nu trece în existență decât fiindcă răspunde trebuințelor”^[3].

În cadrul primelor comunități, oamenii se supuneau unor comandamente. În decursul timpului, anumite reguli și practici folosite în mod îndelungat și constant capătă forma unor norme obligatorii. Aceste norme aveau mai mult o aplicabilitate locală, iar izvorul din care țâșneau aceste comandamente erau religia și morala. Desigur, și atunci, în caz de nerespectare a normelor tribale, cel vinovat urma să răspundă.

Totodată, din cele mai vechi timpuri, oamenii au achiesat la ideea unei forțe de constrângere, de natură a impune norma obligatorie și necesară. Triburile, din cele mai vechi timpuri, aveau organe de conducere: sfatul bătrânilor, sfatul înțelepților. Aceste organisme puteau fi considerate pe plan local ca adevărate forțe juridico-administrative, menite a organiza, a impune reguli, a veghea aplicarea și respectarea lor și a dispune măsuri coercitive, în caz de nerespectare^[4].

Întrebarea care se pune este aceea de a ști dacă dreptul este indisolubil legat de societate de la primele sale forme primitive de organizare sau, dimpotrivă, dacă dreptul apare ca și statul, doar la un anumit

[1] M.-L. HRESTIC, *op. cit.*, p. 123.

[2] I. HUMĂ, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Fundației Academice Danubius, Galați, 2000, p. 12.

[3] G.W.F. HEGEL, *Principiile filosofiei dreptului*, Ed. IRI, București, 1996, p. 207.

[4] M. NIEMESCH, *op. cit.*, p. 3.

moment al evoluției istorice a omului. Răspunsul la întrebare este legat de modul în care este conceput dreptul: este el doar apanajul statului sau, în general, orice grup social este capabil să formuleze reguli juridice? Există, pe de altă parte, un drept natural, ideal, anterior fiecărei reguli pozitive și care este neschimbat în esența sa^[1]?

Străvechile norme de conviețuire socială erau inspirate din/și guvernate de morală, echitate, dreptate, dar apariția acestora are la bază voința omului. Mai exact, voința generală și interesul comun al societății^[2].

G.W.F. Hegel arată că, la baza caracterului colectiv al legilor stă și înțelegerea, pe care o descrie foarte frumos în felul următor: „Soarele și planetele au și ele legile lor, dar ele nu le cunosc... numai trecând prin disciplina înțelegerii ele devin capabile de universalitate”^[3].

În analiza evoluției istorice a dreptului vom avea în vedere și modul în care erau organizate primele comunități umane. Studiile de specialitate ne precizează faptul că oamenii trăiau la începuturi în mici comunități compuse din mai multe familii. Grupurile organizate supraviețuiau împreună prin diviziunea muncii care asigura procurarea hranei, bărbații se ocupau cu vânătoarea, iar femeile culegeau fructe și plante, ocupându-se și de creșterea copiilor.

Cetele de oameni din epoca primitivă se formau din nevoia de înțajutorare și supraviețuire într-un mediu extrem de ostil. Ceata primitivă nu reprezenta din punctul de vedere al omului modern o formă socială de organizare. Oamenii primitivi nu aveau norme sociale de conduită, ei se ghidau după anumite tabuuri, reguli tribale de interdicție și cu caracter punitiv.

Odată cu evoluția omului primitiv, pe fondul descoperirii focului, concomitent cu domesticirea animalelor și a cultivării pământului apar și primele comunități umane stabile, organizate în ginți. „Răzbunarea sângelui” ca formă punitivă este înlocuită treptat cu izgonirea din cadrul ginții.

După cum arăta profesorul Nicolae Popa^[4], ginta a fost forma universală de organizare a societății primitive. Ea s-a caracterizat

[1] N. POPA, *Teoria generală a dreptului*, ed. a 4-a, Ed. C.H. Beck, București, 2012, p. 32.

[2] J.J. ROUSSEAU, *Contractul social*, Ed. Științifică, București, 1957, p. 101.

[3] G.W.F. HEGEL, *op. cit.*, p. 209.

[4] N. POPA, *op. cit.*, p. 34.

printr-o diviziune naturală a muncii (după sex și vârstă) și prin domnia obiceiului. Democrația gentilică însemna proprietatea comună asupra pământului, lipsa unei forțe exterioare de constrângere (ca prerogativă social-organizată a unei părți a societății), o putere socială ce aparținea întregii colectivități.

Inițial, ginta a avut un caracter matriarhal, viața și existența bărbaților în cadrul acestei forme de organizare, fiind afectată de activitățile riscante (vânătoare) într-un mediu extrem de ostil și cu mijloace rudimentare și adesea ineficace. Odată cu dezvoltarea agriculturii, a comerțului, a meșteșugurilor, rolul bărbatului în cadrul ginții a sporit, astfel încât oamenii au trecut la ginta patriarhală.

Normele de conduită ale epocii primitive nu pot fi considerate norme juridice în sensul dreptului modern, ci doar norme obștești cu caracter obișnuielnic și care cuprindeau prescripții comportamentale, morale, religioase și sancționatoare (când era cazul).

Dreptul s-a născut în Orientul antic și tot acolo au apărut și primele colecții de norme juridice. Egiptul antic și Mesopotamia (Babilonul) reprezintă cel mai vechi centru al civilizației umane.

Babilonul, cetate-stat, a apărut și s-a dezvoltat pe cursul inferior al fluviului Eufrat. Cel mai de seamă rege al Babilonului a fost Hammurabi. Acesta a fost nu numai un mare legiuitor, dar și un foarte bun organizator și administrator, fapt relevat de vasta sa corespondență.

Codul de legi al lui Hammurabi conținea un număr de 282 de articole și avea un caracter laic. Această colecție de legi nu avea nimic în comun cu noțiunile de logică juridică modernă. De asemenea, acest cod nu prezintă elemente de sistematizare, astfel încât, din punctul de vedere al codificării actuale se poate considera ca inacceptabil ca, după un șir de articole ce reglementează procedura de judecată, să avem de-a face cu reglementarea furtului.

Este esențial însă faptul că această colecție de legi a avut capacitatea de a se preocupa de reglementarea unor domenii destul de vaste și foarte importante ale vieții sociale cum sunt: proprietatea funciară, arenda și modul de exploatare a livezilor și grădinilor, comerțul, contractul de depozit și cămăta. De asemenea, se constată că o importanță deosebită a fost acordată și legiferărilor ce se referă la familie și, nu în ultimul rând, raportate la specificul acelor vremuri, Codul lui Hammurabi a reglementat și sclavia, pedepsele ce vor fi aplicate în cazul furtului de sclavi și al tăinuirii furtului de sclavi etc.

După cum am precizat deja, Codul lui Hammurabi este o colecție de legi laice care, așa cum arată profesorul Vladimir Hanga, diferă de multe legiuri ale epocii antice și medievale, ca de pildă cele iudaice sau islamice, în care elementele religioase predomină.

În Epilogul Codului, Hammurabi se declară rege desăvârșit și arată că legislația să reprezintă „norme juridice de echitate”^[1].

Astfel cum în mod întemeiat rețin autorii C. Voicu și A.C. Voicu, Codul lui Hammurabi reprezintă pentru civilizația umană un document de o excepțională valoare documentară, sub aspect juridic, al legislației epocii respective^[2].

Secțiunea a 2-a. Importanța și necesitatea studierii dreptului

Fenomenul dreptului este o creație a societății, aflată în slujba societății prin care se asigură reguli de conduită, statuând drepturi și obligații pentru subiecții de drept.

Totuși, orice regulă generală are ca vocație faptul că se individualizează, deoarece, dacă este „generală în enunțul său abstract, ea este în mod necesar individuală în aplicarea sa” la persoane determinate^[3].

Dreptul apără și promovează valorile sociale în orice stat de drept ca o garanție a respectării drepturilor individului. Dreptul modern are un profund caracter normativ, el trebuie să fie dinamic și apt să răspundă la nevoia socială cu promptitudine. În același sens, într-un articol recent apărut se reține în mod just faptul că „legea nu există și nu se dezvoltă în mod abstract, ci se află într-o legătură indisolubilă cu societatea care o influențează în funcție de propriile cerințe”^[4].

Omul este o ființă socială (*zoon politikon*), iar dreptul este făurit în strânsă legătură cu această caracteristică umană. După cum subliniază profesorul Ioan Humă, „cunoașterea normelor de drept și, pe un plan

^[1] M. NIEMESCH, *op. cit.*, pp. 19-20.

^[2] C. VOICU, A.C. VOICU, *Teoria generală a dreptului*, ed. revizuită și actualizată, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 38.

^[3] M.-L. HRESTIC, *op. cit.*, p. 125.

^[4] O.C. NIEMESCH, *Evoluția unor instituții juridice de la practica judecătorească la reglementarea în noul Cod civil, în Rolul Europei într-o societate polarizată*, Ed. Hamangiu, București, 2014, p. 691.